

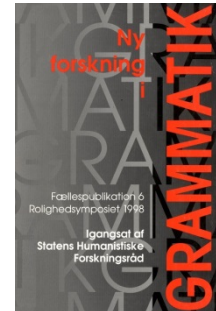
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Klassifikation af bisætninger på de romanske sprog

Forfatter: Rikke Larsen

Kilde: C. Bache, L. Heltoft & M. Herslund (red.).
Ny Forskning i Grammatik 6, 1999, s. 227-244

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 1999

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Klassifikation af bisætninger på de romanske sprog¹

Rikke Larsen

1. Indledende betragtninger

Formålet med det følgende er at præsentere en ny bisætningstypologi for de romanske sprog, her eksemplificeret ved moderne fransk, italiensk og spansk. Jeg håber, at typologien kan udvides til også at gælde for de andre romanske sprog og for andre sprogstadier. Klassifikationen er dannet ud fra overvejelser vedrørende fordele og ulemper ved traditionelle typologier, hvorfor der indledes med en kort gennemgang af disse betragtninger.

1.1. Overordnede definitioner: *bi-, led-, hoved- og helsætning*

Følgende definitioner skelner på strukturalistisk vis mellem form og funktion.

En **bisætning** er defineret ud fra sin opbygning, dvs. ved at have en bisætningsindleder. En **ledsætning** er derimod defineret ud fra sin funktion, dvs. ved at udfylde en ledfunktion i en overordnet størrelse.

Den distinktion stemmer overens med den skelnen, Diderichsen opererer med: "*Ledsætning*, Hoved- eller Bisætning, der staar som Led af Sætning eller andet Syntagme." (Diderichsen, 1957: 288)

En **helsætning** er negativt defineret ud fra sin funktion, nemlig ved ikke at udfylde en ledfunktion i forhold til en overordnet størrelse. En **hovedsætning** er negativt defineret ud fra sin opbygning, nemlig ved at være en sætning, der ikke er indledt af en bisætningsindleder. En bi-

---

¹ Tak til Hanne Leth Andersens sproglige studiekreds (Romansk Institut, Aarhus Universitet) for kommentarer og inspiration. Tak også til Lene Schøsler (Romansk Institut, Københavns Universitet), der har læst en tidligere udgave af artiklen.

sætning vil typisk fungere som ledsætning (*je veux qu'il vienne*), men kan atypisk fungere som ledsætning (*qu'il vienne!*).² En hovedsætning vil typisk fungere som ledsætning (*il vient ici*), men kan atypisk fungere som ledsætning (*il vient ici, je m'en vais*). Kun bisætninger, der fungerer som ledsætninger, tages i betragtning i denne sammenhæng.³

1.2. Succeskriterier for en bisætningstypologi

Inden opstillingen af en bisætningstypologi bør man overveje, hvilke kriterier der bør være opfyldt, før man kan tale om en vellykket typologi.

Følgende fire succeskriterier forekommer mig hensigtsmæssige, ikke mindst i en formidlingssituation:

- a. Bisætningstyperne skal følge en stringent definition.
- b. De kriterier, der anvendes til opstilling af bisætningstypologien, skal anvendes præcist.
- c. Bisætningstypologien skal have en vis nytteværdi. Den bør kunne danne grundlag for opstilling af regler for modus, tempus, ledstilling, valg af bisætningsindledere, bisætningsindlederens ledfunktion.
- d. Den valgte terminologi skal afspejle de valgte kriterier og/eller definitioner.

1.3. Kritik af traditionel typologi

Langt de fleste grammatikker over romanske sprog laver en tredeling af bisætningerne i hhv. substantiviske, adjektiviske og adverbielle bisætninger. Placeringen af enkelte bisætningstyper kan variere, men principielt er der tale om den samme opdeling. Jeg vil koncentrere mig om at kommentere denne dominerende typologi. Traditionelt klassificeres de romanske bisætninger i:

-
- 2 Bemærk, at også sætninger, der traditionelt regnes som spørgende hovedsætninger, her betragtes som bisætninger, der fungerer som ledsætninger (*quand Pierre viendra-t-il?*).
  - 3 Der er intet til hinder for at lade bisætninger, der ikke fungerer som ledsætninger, indgå i min overordnede typologi (jf. 2) for blot at udskille dem ved en senere underopdeling. Uindledte sætninger kan blot danne en tredje kategori, men en videre undersøgelse af disse ville falde uden for et ph.d.-projekt, der netop omhandler bisætningsindledere.

Hovedgruppe	Undergruppe	Franske eksempler
Substantiviske	kompletive	je sais qu'il le connaît
	interrogative	il ne sait pas qui il connaît
	uafhængige relative	il aime qui il connaît
Adjektiviske	attributive	les étudiants qui ne dorment pas m'écoutent
	appositionelle	les étudiants, qui ne dorment pas, m'écoutent
	prædikativiske	je le vois qui vient
Adverbielle	tids-, årsags-, etc.	elle était contente quand elle recevait mes lettres

a. Ifølge **det første succeskriterium** skal de forskellige typer bisætninger defineres stringent, sådan at man i definitionen af hver hovedgruppe følger den samme skabelon for hver gruppe. Eksempelvis kan man i definitionen tage udgangspunkt i bisætningsindlederen. Tager vi lærebogen *Fransk grammatik* (Pedersen et al., 1980) som eksempel, er de **substantiviske bisætninger** hver for sig, men ikke som hovedgruppe, defineret ud fra typen af bisætningsindleder.

De **adjektiviske bisætninger** er som hovedgruppe defineret ud fra bisætningsindlederen, men er underinddelt efter den ledfunktion, der udfyldes.

Om de **adverbielle bisætninger** står der, at de "typisk udfylder ledfunktionen adverbial" (ib. 69) og de er underinddelt efter betydning. De adverbielle bisætninger defineres ikke, men beskrives ud fra denne karakteristik.

De **uafhængige relativsætninger**, der i *Fransk grammatik* er en undergruppe af de substantiviske (benævnt pronomielle bisætninger) og i andre grammatikker en undergruppe af de adjektiviske bisætninger, defineres som indledt af "et spørgende pronomen, men som ikke har spørgende betydning" (ib. 62). Det gør det svært i praksis at skelne dem fra de interrogative bisætninger, der ifølge definitionen blandt

andet indledes af spørgende pronominer med spørgende betydning (ib. 58). Hvis den overordnede sætning er spørgende, skal bisætningsindlederen ofte fortolkes interrogativt. Det er dog ikke altid tilfældet, idet en overordnet spørgende sætning kan følges af en uafhængig relativsætning, som det fremgår af:

- 1) il ne savait pas ce que son père savait (ib. 62)

hvor bisætningen kan parafraseres til hhv. *son père savait quoi?* (interrogativ) og *son père savait quelque chose* (uafhængig relativ). Hvorvidt bisætningen er interrogativ eller uafhængig relativ fremgår derfor ved parafrase, blot kan man ikke altid vide, hvilken parafrase der skal vælges.

På baggrund af disse punkter kan man konkludere, at der ikke just er tale om stringente definitioner, idet der hverken til inddelingen af hovedgrupper eller til underinddelingen af disse er anvendt samme skabelon.

b. Det andet succeskriterium fordrer en præcis anvendelse af kriterier til inddeling af bisætninger, sådan at der på samme inddelingsniveau udelukkende anvendes ét kriterium: enten det formelle, det funktionelle eller det semantiske kriterium.

Den traditionelle typologi er opstillet på grundlag af det funktionelle kriterium, nemlig ud fra den type ledfunktion, som bisætningerne typisk udfylder. Tilsyneladende er valget af det funktionelle kriterium konsekvent anvendt til opdelingen i substantiviske, adjektiviske og adverbielle bisætninger, men ser man nærmere på placeringen af de enkelte bisætningstyper, viser det sig, at andre kriterier har spillet ind.

Eksempelvis er kompletivsætninger, der fungerer som attributiv (fx. *j'ai l'impression que tu l'aimes*) placeret under de substantiviske bisætninger og ikke under de adjektiviske, selvom attributiv er en adjektivisk ledfunktion. Man har altså prioriteret bisætningens form (kompletivsætninger indledes af konjunktionen *que*) højere end den aktuelle ledfunktion, dvs. det formelle kriterium er anvendt frem for det funktionelle.

Bisætninger indledt med *quand* er klassificeret som adverbielle, sandsynligvis ud fra semantiske overvejelser – idet de betegner tid –, men forekommer ligeledes i substantiviske og adjektiviske funktioner. Sammenlign følgende *quand*-bisætninger:

- 1) j'aime quand tu viens; bisætning = objekt
- 2) elle me racontait ses luttet quand elle recevait mes lettres; bisætning = attributiv
- 3) elle était contente quand elle recevait mes lettres; bisætning = adverbial

Où-sætninger har de samme muligheder, sammenlign:

- 1) j'aime où tu es; bisætning = objekt
- 2) c'est où tu es; bisætning = prædikat
- 3) il habite où tu sais; bisætning = adverbial

où-sætninger klassificeres dog typisk (således også i *Fransk grammatik*) som uafhængige relativsætninger trods ligheden med *quand*-bisætninger, der klassificeres som adverbielle.

Man kan derfor konkludere, at inddelingskriterierne er anvendt inkonsekvent, eftersom både det formelle, det funktionelle og det semantiske kriterium er anvendt på samme inddelingsniveau.

c. Der er mindst at kritisere ved den traditionelle typologis nytteværdi, selvom der ikke er nogen umiddelbart indlysende sammenhæng mellem den traditionelle opdeling og reglerne for modus, tempus og ledstilling. Reglerne for valg af bisætningsindledere kompliceres unødigt ved for eksempel at skelne mellem interrogative og uafhængige relative bisætninger, der som oftest er formmæssigt sammenfaldende (jf. fx. (1) *il ne savait pas ce que son père savait*).

Endelig kan man ikke ud fra den traditionelle typologi forudsige, i hvilke bisætninger bisætningsindlederen udfylder en ledfunktion i bisætningen, hvilket jeg vil argumentere for er et fundamentalt kriterium.

d. Betegnelserne substantivisk, adjektivisk og adverbial bisætning er

begrundet i de typer ledfunktioner, som de pågældende ordklasser typisk udfylder. Der er altså tale om terminologisk konsekvens, men ikke terminologisk gennemsigtighed, når man klassificerer bisætninger på grundlag af deres lighed med en bestemt ordklasse.

At terminologien er misvisende har fået Viggo Brøndal til at kalde en sådan inddeling for pseudo-morfologisk (Brøndal, 1943: 73), eftersom det tyder på anvendelsen af et formelt og ikke et funktionelt kriterium.

Man kan endvidere indvende, at ordklasser ikke er det samme som ledfunktion, eftersom et ord af en given ordklasse kan varetage mange forskellige funktioner. Der sker altså en sammenblanding af konstituent og ledfunktion i den traditionelle typologi.

De samme tre grupper benævnes ofte nominale, relative og adverbielle. I så fald kan man hverken tale om terminologisk konsekvens eller gennemsigtighed.

Den traditionelle typologi opfylder dermed kun ét af de opstillede succeskriterier, nemlig kriteriet om nytteværdi. Foretages en prioritering af de opstillede succeskriterier, kan man dog argumentere for, at typologien dermed opfylder det vigtigste succeskriterium.

2. Bisætningstypologi for de romanske sprog

Det følgende er et forsøg på at vise, at det er muligt at lave en bisætningstypologi, der opfylder de andre succékriterier og samtidig har en nytteværdi.

2.1. Inddelingskriterium

Den følgende typologi tager udgangspunkt i bisætningsindlederen og baserer sig dermed på det formelle kriterium.

Jeg foreslår en overordnet opdeling af de romanske bisætninger i to grupper: pronomenisætninger og konjunktionsbisætninger

2.2. Pronomenbisætninger

Pronomenbisætningerne er definerede ved, at bisætningsindlederen har en selvstændig ledfunktion i bisætningen (jf. Erik Hansens impletive ledsætninger som beskrevet i Hansen 1998).

Med selvstændig ledfunktion menes en funktion som valensled (subjekt, objekt, styrelse, subjektsprædikat, mådesadverbial, stedsadverbial), tids- og årsagsadverbial.

I praksis kan en pronomenbisætning kendes ved, at indlederen svarer til et spørgeord.

Indlederne af de franske pronomenbisætninger er: *qui, que, quoi, quel, lequel, combien, comment, comme, où, pourquoi, quand, dont, ce que, ce qui, ce dont, ce PRÆP quoi*.

Indlederne på italiensk udgøres af: *chi, che, che cosa, cosa, quale, quanto, come, dove, donde, perché, quando, cui, il che, ciò che, ciò PRÆP cui*.

Tilsvarende består det spanske inventar af: *quién, quien, qué, que, cuál, cual, cuánto, cuanto, cómo, como, dónde, donde, por qué, cuándo, cuando, cuyo, lo que, lo cual*.⁴

Enkelte af ovennævnte bisætningsindledere har ikke pendanter blandt spørgeordene i de moderne sprog, men har svaret til spørgeord i tidligere sprogstadier (de franske *comme, dont* (Korzen, 1986: 135, 137) og det italienske *cui* (Rohlf's, 1949: 236)). Andre bisætningsindledere er grammatikaliserede varianter af spørgeord, dvs. de er den variant af spørgeordet, der forekommer indledende en bisætning. De er alle kombinationer af en artikel eller et demonstrativt pronomen samt et relativpronomen (*ce que, ce qui, ce dont, ce PRÆP quoi, il che, ciò che, ciò PRÆP cui, lo que, lo cual*).

Nogle af de nævnte spørgeord klassificeres traditionelt som adverbier (*quel* eventuelt som adjektiv), men her tilslutter jeg mig Knud Tøgebys kategorisering af hele inventaret som pronominer (Tøgeby, 1982: 146).

4 Der skelnes på spansk såvel ortografisk som fonetisk mellem relativ- og interrogativpronominer. Jeg har her valgt at gengive begge former, selvom jeg betragter dem som et og samme ord.

Følgende eksempler er at regne for pronomenbisætninger:

- (8a) j'aime qui tu aimes
- (8b) amo chi ami
- (8c) quiero a quien quieres
- (9a) je sais qui tu aimes
- (9b) so chi ami
- (9c) sé a quién quieres
- (10a) je connais la personne que tu aimes
- (10b) conosco la persona che ami
- (10c) conozco a la persona quien quieres

Pronomenbisætningerne udgøres af de bisætninger, der traditionelt klassificeres som uafhængige relativsætninger (jf. (8a) - (8c)), interrogative bisætninger (delspørgsmål; jf. (9a) - (9c)) og relativsætninger (jf. (10a) - (10c)) og bisætningsindlederne i pronomenbisætningerne består af de interrogativ-relative pronominer samt enkelte grammatikaliserede varianter heraf. Inventaret af bisætningsindledere af pronomenbisætninger er en uproduktiv gruppe.

2.3. Konjunktionsbisætninger⁵

Konjunktionsbisætningerne er definerede ved, at bisætningsindlederen ikke har en selvstændig ledfunktion i bisætningen.

I praksis kan indlederne af konjunktionsbisætningerne kendes ved, at de ikke svarer til et spørgeord (eller til en grammatikaliseret variant heraf).

Som bisætningsindleder i de franske, italienske og spanske konjunktionsbisætninger finder vi *que / che, si / se* og sammensatte konjunktio-
ner, der ikke er grammatikaliserede varianter af spørgeord.

Det er værd at bemærke, at *si / se*, som blandt andet indleder bisætninger, der traditionelt klassificeres som interrogative (på linie med nogle af pronomenbisætningerne), her kategoriseres som konjunk-

5 Termen 'konjunktionsbisætning' findes i *Spansk grammatik* anvendt om bisætninger indledt af en underordnende konjunktion. Herunder regner de dog ikke 'at-sætninger' (Søeborg & Krog-Meyer, 1987: 178).

tion, fordi den ikke har en selvstændig ledfunktion i bisætningen (jf. Muller, 1996: 220).

Der er enighed om, at den størrelse, der på fransk og spansk hedder *que* og på italiensk *che* ikke udfylder en selvstændig ledfunktion i bisætningen, men blot er underordningsmarkør (ib. 15). Konjunktionen, der egentlig kommer af det senlatinske relativpronomen *que*, er allerede på latin blevet grammatikaliseret til en konjunktion (der forekom med samme betydning og i samme funktioner som konjunktionen *quod*; Herman, 1963: 129).

Jeg har valgt at behandle ordkombinationer, der samlet fungerer som underordnende konjunktion, som sammensatte konjunktioner. Grammatikaliseringen af disse kombinationer er en gradvis proces, der ikke for alle sammenstillinger vedkommende (endnu) har ført til stivnede former. Vi har derfor at gøre med et kontinuum, hvis yderpunkter er at finde i henholdsvis de løse og de stivnede konstruktioner. Man kan tale om forskellige grader af grammatikalisering, hvilket giver sig udslag i, at forskellige tests for "stivnethed" kan give modsatte svar for en given sammensat konjunktions vedkommende (Piot, 1988). Den franske sammensatte konjunktion *après que*, der normalt regnes for en stivnet form, er kommet langt i processen, men er endnu ikke helt stivnet, hvilket en af Piots tests for stivnethed viser:

Det er muligt at indskyde et element mellem *après* og *que* og konjunktionen er derfor ikke stivnet efter dette kriterium (Det er *parce que*, *quoique* og *puisque* derimod) (ib. 40):

(11) *après*, *disait-il*, *qu'il l'avait vue*

Kombinationer på fransk, hvori der indgår et *que*, er i nogle tilfælde oprindeligt kombinationer af korrelat og relativpronomen, eksempelvis *au cas où*, *à condition que* (Spore, 1997: 32), *lorsque* (*lors < illa hora ~ på den tid (hvor)*). Relativpronomet til trods har den grammatikaliserede sammensatte konjunktion ikke en ledfunktion i bisætningen. Regner man derimod bisætningen for at starte fra relativpronomet, har indlederen den ledfunktion, som den mister ved sammenstillingen.

Følgende eksempler er at regne for konjunktionsbisætninger:

- (12a) je sais que tu l'aimes
- (12b) so che lo ami
- (12c) sé que lo quieres
- (13a) je ne sais pas si tu l'aimes
- (13b) non so se lo ami
- (13c) no sé si lo quieres
- (14a) je suis partie après que tu me l'as dit
- (14b) sono partita dopo che me lo hai detto
- (14c) he partido después de que me lo has dicho

Konjunktionsbisætninger udgøres af de bisætninger, der traditionelt klassificeres som kompletivsætninger (jf. (12a) - (12c)), interrogative bisætninger (helspørgsmål; jf. (13a) - (13c)) og adverbielle bisætninger (jf. (14a) - (14c)).

Bisætningsindlederne i konjunktionsbisætningerne er en produktiv gruppe, idet der til stadighed sker en grammatikalisering af ordkombinationer til sammensatte konjunktioner.

2.4. Bisætningsindlederens ledfunktion i bisætningen

De to grupper er defineret ud fra, at bisætningsindlederen i konjunktionsbisætninger ikke har en selvstændig ledfunktion i bisætningen, mens bisætningsindlederen i pronomenisætninger har en selvstændig funktion.

Ud fra det faktum, at bisætningsindlederne i pronomenisætningerne i praksis kan kendes ved at svare til et spørgeord – der netop er kendetegnede ved at udfylde en ledfunktion – hvorimod bisætningsindlederne i konjunktionsbisætningerne ikke har pendanter i rækken af spørgeord, er det naturligt at forvente, at førstnævnte faktisk udfylder en ledfunktion i bisætningen, medens sidstnævnte ikke har en sådan funktion.

I de to følgende afsnit vil jeg vise, at bisætningsindledere af pronomenisætninger udfylder en ledfunktion i bisætningen, hvorimod indlederen i konjunktionsbisætninger ikke gør. Hertil benyttes to tests: obligatoriske valensleds tilstedeværelse og knudekonstruktioner.

2.4.1. Bisætningsindlederens ledfunktion i pronomenisætninger

Med selvstændig ledfunktion menes der som nævnt (jf. 2.2.) en funktion som valensled, tids- eller årsagsadverbial.

Sammenhængen mellem en bisætningsindleders form og funktion tager Hanne Korzen op i en artikel fra 1986. Grundhypotesen i artiklen er, at "de konjunktonaler, som har en selvstændig funktion i bisætningen, stort set har den samme form som de tilsvarende spørgeord" (Korzen, 1986: 135).

De bisætningsindledere, der svarer til et spørgeord, varetager samme ledfunktion i bisætningen som det tilsvarende spørgeord i en tilsvarende hovedsætning (ib. 138):

(15a) je peux partir quand? *quand* = tidsadverbial

(15b) tu peux partir quand tu voudras; *quand* = tidsadverbial

De fleste bisætningsindledere i pronomenisætninger varetager en ledfunktion som valensled (subjekt⁶, objekt, styrelse, subjektsprædikat, mådesadverbial, stedsadverbial). Den obligatoriske tilstedeværelse af de fleste valensled beviser bisætningsindlederens ledfunktion i bisætningen:

(16a) je sais ce que tu fais; *ce que* = objekt

(16b) so ciò che fai; *ciò che* = objekt

(16c) sé lo que haces; *lo que* = objekt

Nogle valensled, nemlig mådes- og stedsadverbialer, er kun obligatoriske i enkelte tilfælde, dvs. ved bestemte verber:

(17a) je sais où tu vas; *où* = stedsadverbial

(17b) so dove vai; *dove* = stedsadverbial

(17c) sé adónde vas; *adónde* = stedsadverbial

(18a) je sais comment tu te comportes; *comment* = mådesadverbial

(18b) so come ti comporti; *come* = mådesadverbial

(18c) sé cómo te comportas; *cómo* = mådesadverbial⁷

6 Et eksplicit subjekt er obligatorisk på fransk og fakultativt valensled på spansk og italiensk.

7 I uformelt sprog er mådesadverbialer efter *compartarse* ikke obligatorisk, i stedet underforstået et *bien* (jf. *generalmente, los niños se comportan [bien]*). Efter *quedar* i betydningen *ende* er et mådesadverbial dog obligatorisk (jf. *finalmente, la obra quedó bien*).

De forholdsvis sjældne tilfælde af obligatorisk tilstedeværelse af valensledet anser jeg for at være tilstrækkelige til at bevise bisætningsindlederens ledfunktion også i de andre tilfælde.

Der findes ingen tilfælde af tids- eller årsagsadverbial som valensled, hvorfor testen med obligatorisk tilstedeværelse ikke kan anvendes for disse to selvstændige ledfunktioner.

I ovennævnte artikel af Hanne Korzen anvendes knudekonstruktioner som test for at vise, om en bisætningsindleder udfylder en selvstændig ledfunktion i bisætningen eller om den er en ren forbinder (Korzen, 1986: 141). I en knudekonstruktion rykkes et led, der egentlig hører til i et underordnet led, frem i den overordnede sætning. Kun bisætningsindledere, der har en selvstændig ledfunktion, kan rykkes frem på den måde. Hanne Korzen foretager testen for *quand* og *lorsque* (jf. 2.4.2.). I de følgende eksempler har jeg kursiveret betydningsomskrivningerne, der benyttes til at vise, at bisætningsindlederen har en ledfunktion, idet muligheden for tilknytning til bisætningens finitte verbal er beviset for, at en bisætningsindleder udfylder en selvstændig ledfunktion i bisætningen. Først foretages testen for de bisætningsindledere af pronomenbisætninger, der fungerer som tidsadverbialer ((19) - (21)) og dernæst for de bisætningsindledere, der fungerer som årsagsadverbialer ((22) - (24)). Eksemplerne kan antage de betydninger, der angives kursiveret (a og b), men kun når betydningen er den svarende til b, er der tale om en knudekonstruktion, idet hhv. *quand* / *quando* / *cuando* og *pourquoi* / *perché* / *por qué* knytter sig til det underordnede verbum (*rentrer* / *tornare* / *volver*).

- (19) tu rentreras quand maman te dira de rentrer (Korzen, 1986: 141)
 (19a) *maman te dira [l'heure où tu dois rentrer]*
 (19b) *maman te dira de rentrer [à cette heure-là]*
 (20) tornerai quando mamma ti dirà di tornare
 (20a) *mamma ti dirà [l'ora che devi tornare]*
 (20b) *mamma ti dirà di tornare [a quell'ora]*
 (21) volverás cuando mamá te diga que vuelvas
 (21a) *mamá te dirá [la hora que debes volver]*
 (21b) *mamá te dirá que vuelvas [a aquella hora]*
 (22) tu sauras pourquoi maman te dira de rentrer

- (22a) *maman te dira [pourquoi tu dois rentrer]*
 (22b) *maman te dira de rentrer [pour cette raison-là]*
 (23) *saprai perché mamma ti dirà di tornare*
 (23a) *mamma ti dirà [perché devi tornare]*
 (23b) *mamma ti dirà di tornare [per quella ragione]*
 (24) *sabrás por qué mamá te dirá que vuelvas*
 (24a) *mamá te dirá [por qué debes volver]*
 (24b) *mamá te dirá que vuelvas [por aquélla razón]*

For de bisætningsindledere, der fungerer som valensled (subjekt, objekt, styrelse, subjektsprædikat, mådesadverbial, stedsadverbial), har jeg benyttet de obligatoriske valensleds tilstedeværelse som bevis for bisætningsindlederens selvstændige ledfunktion i bisætningen og for de bisætningsindledere, der fungerer som tids- og årsagsadverbial, har jeg benyttet mig af, at muligheden for at indgå i knudekonstruktioner er et bevis for en selvstændig ledfunktion.

2.4.2. *Bisætningsindlederens manglende ledfunktion i konjunktionsbisætninger*

Der er bred enighed om, at *que* / *che* og *si* / *se* er rene forbindere, hvorfor jeg ikke fører bevis herfor:

- (12a) *je sais que tu l'aimes; que = ren forbinder*
 (12b) *so che lo ami; che = ren forbinder*
 (12c) *sé que lo quieres; que = ren forbinder*
 (13a) *je ne sais pas si tu l'aimes; si = ren forbinder*
 (13b) *non so se lo ami; se = ren forbinder*
 (13c) *no sé si lo quieres; si = ren forbinder*

Hvad de sammensatte konjunktionsord angår, udfylder bisætningsindlederen ingen selvstændig ledfunktion i bisætningen. Man kunne ellers fristes til at tro, at de bisætningsindledere, der oprindeligt er kombinationer med et relativpronomen, har bevaret det for relativpronominer typiske træk nemlig at udfylde en ledfunktion i bisætningen. Den sammensatte konjunktionsord *lorsque* er som allerede nævnt oprindeligt en kombination af *lors* (<*illa hora*) og det relative *que*. Konjunktionsordet behandles af Korzen i ovennævnte artikel netop med henblik på fastlæggelsen af ledfunktionen i bisætningen. *Lorsque*-bisætningsordets funk-

tionelle og semantiske lighed med *quand*-bisætninger til trods, er Korzens konklusion, at de netop adskiller sig ved, at *lorsque* ikke udfylder en ledfunktion i bisætningen.

Forskellen mellem de to sætninger viser sig ved parafrase. *Quand* kan indgå i en knudekonstruktion (jf. (19b)), hvilket ikke er muligt for *lorsque* (jf. (25b)):

- (19) tu rentreras quand maman te dira de rentrer (Korzen, 1986: 141)
 (19a) *maman te dira [l'heure où tu dois rentrer]*
 (19b) *maman te dira de rentrer [à cette heure-là]*
 (25) tu rentreras lorsque maman te dira de rentrer (ib.)
 (25a) *maman te dira [l'heure où tu dois rentrer]*
 (25b) **maman te dira de rentrer [à cette heure-là]*

I eksempel (25) knytter *lorsque* sig ikke til *rentrer*, men til *dira*, hvilket ses af, at betydning (25b) ikke er mulig og *lorsque* indgår derfor ikke i en knudekonstruktion.

Andre sammensatte bisætningsindledere kan ligesom *lorsque* ikke indgå i knudekonstruktioner, hvilket er et argument for den manglende ledfunktion i bisætningen. Jeg har endnu ikke foretaget tilsvarende tests af de andre romanske sprog, men det forekommer rimeligt at antage, at de opfører sig på samme måde.

Der er grund til at knytte en særlig kommentar til konjunktionsbisætninger indledt af *parce que* / *perché* / *porque*, eftersom Korzens undersøgelse viser, at *parce que* ikke svarer til spørgeordet *pourquoi* (Korzen, 1986: 135) ved ikke at udfylde en selvstændig ledfunktion i bisætningen. I modsætning til *pourquoi* / *perché* / *por qué* (jf. (22) - (24)) kan de ikke indgå i knudekonstruktioner:

- (26) tu rentreras parce que maman te dira de rentrer
 (26a) ?*maman te dira [pourquoi tu dois rentrer]*
 (26b) **maman te dira de rentrer [pour cette raison-là]*
 (27) tornerai perché mamma ti dirà di tornare
 (27a) ?*mamma ti dirà [perché devi tornare]*
 (27b) **mamma ti dirà di tornare [per quella ragione]*

- (28) volverás porque mamá te dirá que vuelvas
 (28a) ?*mamá te dirá [por qué debes volver]*
 (28b) **mamá te dirá que vuelvas [por aquella razón]*

Betydningsomskrivningerne (26a) - (28a) er markeret med et spørgsmålstegn, fordi betydningen er mulig, omend ikke sandsynlig. Mere sandsynlig er følgende betydninger:

- (26c) *maman te dira [que tu dois rentrer]*
 (27c) *mamma ti dirà [che devi tornare]*
 (28c) *mamá te dirá [que debes volver]*

Det afgørende er, at (26b) - (28b) ikke er mulige, hvorfor *parce que / perché / porque* ikke kan indgå i en knudekonstruktion og dermed ikke udfylder en selvstændig ledfunktion.

De to paradigmer adskiller sig fra hinanden ved, at kun den ene gruppe udfylder en selvstændig ledfunktion i bisætningen. *Parce que* angiver ikke årsagen i bisætningen, men markerer, at bisætningen fungerer som årsagsadverbial i forhold til den overordnede sætning.

Det samme gælder italiensk og spansk. På spansk er forskellen markeret ortografisk såvel som fonetisk i det betonede *por qué* (~*hvorfor*) over for det ubetonede *porque* (~*fordi*), hvorimod man på italiensk anvender samme form, både når bisætningsindlederen har en ledfunktion og når den ikke har (i (29b) kan *perché* dog få emfatisk tryk, hvorimod det ikke er muligt i (30b)). De udfylder en selvstændig ledfunktion (og indleder dermed pronomenbisætninger), når bisætningen fungerer som objekt som i (29a) - (29c), men ikke når bisætningen fungerer som adverbial (og indleder dermed konjunktionsbisætninger; (30a) - (30c)):

- (29a) je sais pourquoi tu le fais; *pourquoi* = årsagsadverbial
 (29b) so perché lo fai; *perché* = årsagsadverbial
 (29c) sé por qué lo haces; *por qué* = årsagsadverbial
 (30a) tu le fais parce que je le veux; *parce que* = ren forbinder
 (30b) lo fai perché lo voglio; *perché* = ren forbinder
 (30c) lo haces porque lo quiero; *porque* = ren forbinder

De andre interrogative adverbier (her klassificeret som pronominer): *où / dove / donde, quand / quando / cuando* og *comme(nt) / come / como* udfylder derimod altid en selvstændig ledfunktion.

2.5. Opfyldte succeskriterier?

a. Det første succeskriterium, den stringente definition, må siges at være opfyldt. Til inddelingen af de to hovedgrupper, konjunktions- og pronomenbisætninger, er samme princip anvendt, idet de er defineret ud fra bisætningsindlederens (eventuelle) selvstændige ledfunktion i bisætningen.

Man kan ud fra bisætningsindlederens form forudsige, hvorvidt den har en funktion i bisætningen og dermed, hvilken type bisætning den indleder. Den eneste undtagelse herfra er *que / che*, der kræver en nærmere analyse, og *perché*, hvor bisætningens ledfunktion som objekt eller adverbial afslører, hvorvidt bisætningsindlederen har en ledfunktion og dermed hvilken type bisætning det drejer sig om.

b. Til klassifikationen af de romanske bisætninger i hhv. pronomenbisætninger og konjunktionsbisætninger anvendes udelukkende det formelle kriterium, hvorfor kriteriet om præcis anvendelse af opdelingskriterier er opfyldt.

c. Jeg har endnu ikke undersøgt, hvilke regler der kan opstilles for tempus og ledstilling i bisætninger og kan derfor ikke sammenligne den traditionelle typologis resultater med egne regler.

En bisætningstypologi bør kunne bruges til at opstille eksempelvis **modusregler** for bisætningen. Anvendes den netop gennemgåede bisætningstypologi til opstilling af modusregler for fransk, kommer man frem til en forenkling af de traditionelle regler. Reglerne lyder meget forenklet:

Pronomenbisætninger har normalt indikativ og i konjunktionsbisætninger er konjunktiv kun mulig, når indlederen er *que*, eller denne indgår.

Modusreglerne for spansk kan i forenklet udgave minde om de franske regler, idet man dog i højere grad end i fransk finder konjunktiv i pronomenbisætninger og konjunktiv i konjunktionsbisætninger udover efter *que* også er mulig efter *si*.

Modusreglerne for italiensk kan minde om reglerne for spansk, blot er konjunktiv endnu mere udbredt end på spansk (uden at jeg udtaler mig om den statistiske hyppighed).

Hverken på spansk eller italiensk genfinder vi altså den sammenhæng mellem klassifikationen i pronomen- og konjunktionsbisætning og modusregler, som der tilsyneladende er på fransk.

Den foreslåede typologi forudsiger, hvilke bisætningsindledere der er mulige, samt hvorvidt bisætningsindlederen udfylder en ledfunktion i bisætningen, eftersom klassifikationen er baseret herpå.

d. Der er tale om en høj grad af gennemsigtighed i den valgte terminologi, eftersom betegnelsen pronomenbisætning indicerer, at det drejer sig om en bisætning indledt af et pronomen og benævnelsen konjunktionsbisætning afspejler, at bisætningsindlederen er en konjunktion. Man kan indvende, at den første betegnelse ikke angiver, hvorvidt pronominet er interrogativt eller relativt, samt hvilken ledfunktion bisætningsindlederen udfylder, ligesom den anden betegnelse ikke viser, hvorvidt bisætningsindlederen er sammensat eller enkel. Denne skelnen er imidlertid som oftest unødvendig, idet den er uden betydning for opstillingen af regler for eksempelvis modusbrug, og derfor heller ikke skal afspejles terminologisk.

3. Konklusion

Overordnet består den foreslåede typologi i en opdeling af de romanske bisætninger i konjunktions- og pronomenbisætninger. Der kan foretages en underinddeling af bisætningerne afhængigt af det fænomen, man er interesseret i at undersøge.

Det kan være hensigtsmæssigt at kombinere en klassifikation baseret på form – som den ovenfor skitserede – med en semantisk opdeling.

Eksempelvis kan både de franske pronomenbisætninger med *quand* og konjunktionsbisætninger med *lorsque* anvendes om tid. Kombineres den formelle klassifikation således med en semantisk inddeling, samles *quand*- og *lorsque*-bisætninger, der følger samme regler for tempus og modus. Bisætninger, der betegner (svar på) spørgsmål, inkluderer flere pronomenbisætninger samt konjunktionsbisætninger indledt af *si* / *se*, der ligeledes opfører sig ens i flere henseender.

Henvisninger

- Brøndal, V. (1937). Le problème de l'hypotaxe. Reflexions sur la théorie des propositions. *Mélanges linguistiques et philologiques offerts à M. Aleksandar Belić*, Beograd, 241-249. Genoptrykt i: *Essais de linguistique générale* (1943), 72-80.
- Diderichsen, P. (1946) (2. udg. 1957). *Elementær Dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Hansen, E. (1998). Kriterier for inddeling af ledsætninger. *Ny forskning i grammatik* (Fællespublikation 5), Odense: Odense Universitetsforlag. 7-22.
- Herman, J. (1963). *La formation du système roman des conjonctions de subordination*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Korzen, H. (1986). Om franske bisætningsindlederers form og funktion. *CEBAL* 8, 128-162.
- Piot, M. (1988). Conjonctions de subordination et figement. *Langages* 90, 39-56.
- Spore, P. (1997). Problemer i moderne fransk Syntaks VI. *NOK* 117.
- Pedersen, J. et al. (1980). *Fransk grammatik*. København: Akademisk Forlag.
- Rohlf's, G. (1949). *Historische Grammatik der Italienischen Sprache und ihrer Mundarten*, vol.2 (*Formenlehre und Syntax*). Bern: A. Francke.
- Søeborg, H. & E. Krog-Meyer (1975) (2. udg. 1987). *Spansk grammatik*. København: Schønberg.
- Togeb'y, K. (1982). *Grammaire française*, vol. 2. København: Akademisk Forlag.